DIVADELNÍ SPOLEČNOST PETRA BEZRUČE V OSTRAVĚ

Heinz Gnade

Nausikaa

překlad: Jiří Stach
režie: Václav Klemens
výprava: Marta Roszkopfová
hudební spolupráce: Edvard Schiffauer
pohybová spolupráce: Lenka Dřímalová
dramaturgická spolupráce: Petra Kohutová

Česká premiéra 30. dubna 1999 v 19 hodin

Scénu zajistil vedoucí výroby Jan Barták
Kostýmy zajistila garderobiérka Jana Lhotská
Jevištní mistr Roman Koleňák
Mistr osvětlení Jiří Kos
Mistr zvuku Jakub Matýsek
Vlásenky Jarmila Oboráková
Rekvizity Soňa Matějková

Program vydala Divadelní společnost Petra Bezruče v Ostravě k 6. premiéře sezóny 1998–1999. Umělecký šéf DSPB Michal Przebinda. Ředitelka DPB Markéta Moštíková. Textovou část připravila Petra Kohutová, výtvarné zpracování Marta Roszkopfová. tisk ARTCOM Ostrava. Práva k překladu a provozování na území České a Slovenské republiky zastupuje divadelní a literární agentura PRAGA.

KDO JE KDO - A KDO NENÍ KDO V NAŠÍ INSCENACI*

Adam

Hebrejské slovo *adam* znamená „člověk" v kolektivním slova smyslu (lidský rod). V První knize Mojžíšově (Genesis 1,27) stojí, že Hospodin Bůh stvořil člověka „jako muže a ženu". V Genesis 2,7 se sbližují významy *adam a adamah* - „hlína", „země" - a zdůrazňuje se, že člověk je „prach ze země". O něco dál se ve druhém příběhu stvoření významotohoto slova zužuje. Aby první člověk nebyl sám, dává mu Bůh pomocnici, která byla utvořena z jeho (Adamova) žebra. Nazývá se *iššá*, „mužena" (- žena), protože je vzata z *iš*, „muže". Adam se pak stává vlastním jménem prvního člověka.

(Slovník biblické kultury)

Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl.
Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.
... Hospodin Bůh zavolal na člověka: „Kde jsi?"
On odpověděl: „Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se."
Bůh mu řekl: „Kdo ti pověděl, že jsi nahý? Nejedl jsi z toho stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst?"
Člověk odpověděl: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl."
... (Hospodin Bůh) Adamovi řekl:
„Uposlechl jsi hlasu své ženy
a jedl jsi ze stromu,
z něhož jsem ti zakázal jíst.
Kvůli tobě nechť je země prokleta;
celý svůj život
z ní budeš jíst v trápení.
Vydá ti jenom trní a hloží
a budeš jíst polní byliny.
V potu své tváře
budeš jíst chléb,
dokud se nenavrátíš do země,
z níž jsi byl vzat.
Prach jsi
a v prach se navrátíš."

(Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad)

V naší inscenaci
Adam, soudce — **Vítězslav Kryške**

„A tak jsem se stal soudcem. Být soudcem není snadné - neříkám to, abych se chlubil. Vynášíme rozsudky hrozně rychle, vynášíme rozsudky o všem možném. Ale soudce zbavuje lidi svobody - to musí, když vynáší rozsudky, vědět. Ne aby se dal ovlivnit soucitem, to přirozeně ne, ale aby hodnotu pořádku poměřoval obětí. Oběti přinášené pořádku nemohou být malé, a když přijde na to, čemu je třeba dát přednost, musí stát pořádek před svobodou."

**) Jakákoli podobnost s antickými či biblickými postavami nicméně není čistě náhodná.*

Kleopatra

Dcera Ptolemaia Auléta Kleopatra VII., královna egyptská. Vládla od r. 51 př. n. l. nejprve se svým bratrem Ptolemaiem XIV. Když byla vypuzena, dosadil ji znovu na trůn r. 47 Gaius Iulius Caesar. Zlákala ho svým ženským půvabem a z jejich vztahu vzešel také syn Kaisarión, možný nástupce Caesarův. Kleopatra pobývala se vší nádherou v Římě v letech 46–44. Po zavraždění Caesara vládla podle jména se synem jako Ptolemaiem XV. Když se dostal k moci Antonius, stala se i jeho milenkou. Ve slavnostech, hostinách a radovánkách trávili spolu čas v Alexandrii i v Athénách, nic nedbajíce obecného pohoršení. Antonius pojal Kleopatru za manželku r. 36, ač už byl ženat. Sledoval i cíle politické, neboť zamýšlel asi porazit Parthy a založit římsko-orientální říši s hlavním městem Alexandrií. Zatím rozdával části římského panství Kleopatře i jejím dětem. Ale schylovalo se k rozhodnému střetnutí mezi ním a Octavianem, který dovedl obratně využívat nenávisti Římanů k Antoniovi ve svůj prospěch. Plány Antoniovy se prozradily r. 33 a senát mu vypověděl válku. Antonius prohlásil už sebe za krále - boha Dionýsa a svou Kleopatru za „královnu králů" a bohyni Ísidu. Politické plány obou se ukázaly jako zcela nereálné a ztroskotaly vítězstvím Octavianovým v bitvě u Aktia r. 31 př. n. l. Antonius spáchal sebevraždu, Kleopatra se ještě pokoušela získat Octaviana svými zestárlými vnadami, ale po neúspěchu se dala uštknout dvěma hady, aby nebyla vedena v Octavianově triumfu. Kaisarióna dal Octavianus sprovodit ze světa.

(Slovník antické kultury)

Mou korunu, má roucha! Nesmrtelná
mám v sobě toužení. Už tyto rty
egyptských hroznů šťáva neovlaží.
Miláčku, pospěš si! Mně je, že slyším
Antonia volat. Povstávat ho vidím
k chvále mé síly. Caesarovi smát se
ho slyším za štěstí, jež bozi dají,
aby zač trestat měli. Choti, jdu!
Ted' tak tě zvát má chrabrost dej mi právo!
Jsem vzduch a oheň. Ostatní své živly
nižšímu vzdávám živí. Skončily jste?
Poslední teplo vezměte z mých rtů!
Charmian, sbohem, dlouhé sbohem, Iras!
Mám zmiji na rtech? Klesáš? Když se ty
a tělo můžete tak hebce loučit,
štípnutí milence je smrt, jež bolí,
a přec je kýžené. Jak tiše ležíš!
Takovým vyvanutím světu říkáš:
„Nestojíš za sbohem."

(Kleopatra ve hře Williama Shakespeara „Antonius a Kleopatra". Překlad E. A. Saudek)

V naší inscenaci
Kleopatra, soudcova manželka — **Zdena Przebindová**

„Kdyby můj syn Kajetán nezemřel... Řekl, že se s tím musíme smířit, že je to vůle Boží. Kdyby nevyhaslo to světlo, dala bych mu pokoj, jako dávají svým mužům pokoj všechny ženy a věnují se dětem. Ale takhle ho chci ještě jednou vidět, jak se třese vášní a žádostí, a chci, aby poznal i strach, strach a zoufalství."

Odysseus

Jeho jméno se v nejstarší době vyslovovalo Odusseus (odtud i latické Ulixes, které je odvozeno z dialektické výpůjčky). Otcem tohoto řeckého héróa byl Laértés, král na ostrově Ithace, matkou Antikleia, jejímž dědem byl Hermés. Říkalo se, že jej matka ve skutečnosti počala s mazaným Sísyfem. Jeho mládí bylo vyplněno dalekými cestami. Přivezl Hérakleův luk a při lovu divočáka na Parnássu přišel k nezahladitelné jizvě. Když Laértés zestárl, přenechal mu vládu. Odysseus byl uchvácen Heleninou krásou, požádal o její ruku a přiměl ostatní nápadníky k přísaze, že si budou vzájemně pomáhat. Tyndareova dcera si ho ale nevybrala a on se oženil s Pénelopou. Ta mu dala jediného syna, Télemacha.

Když došlo k trójské válce *(= válka mezi Řeky a Trójany, k níž zavdal záminku únos výše zmíněné krásné Heleny, manželky Menelávovy, Paridem, synem trójského krále Priama, pozn.PK)*, Odysseus nechtěl opustit Ithaku navzdory přísaze, kterou učinil. Předstíral šílenství, oral písek a sel sůl. Ale Palamédés, jeden z členů výpravy, podvod odhalil: před spřežení s pluhem položil malého Télemacha, Odysseus uhnul, a tím se prozradil. Musel se přidat k achajskému vojsku a dohnal potom Achillea, aby i on vytáhl do války.

V „Íliadě" *(= Homérův epos popisující průběh trójské války, pozn.PK)* je Odysseovi vyhrazeno významné místo: je to obávaný válečník, který mnohokrát přesvědčil řecké vojáky, aby neopouštěli trójskou pláň. Ukáže se, že je obratným diplomatem - neuspěl sice při prvním pokusu, kdy se snažil uklidnit Achillea, rozzlobeného, že ho Agamemnón připravil o jeho otrokyni Bríseovnu, ale měl pak často úspěch při smiřování Agamemnona a ostatních Řeků. Odysseus také vymyslel lest s dřevěným koněm a sám akci řídil.

Po válce si Odysseus znepřátelil Poseidóna a ten mu kladl při návratu do cesty překážky. Dobrodružná cesta, která trvala dvacet let, je popsána v Homérově „Odyssei". Odysseus, „muž tisíců úskoků", vypráví svá vlastní dobrodružství Alkinoovi. Čtenář se s ním vrací na Ithaku a je svědkem jeho odplaty stovce nápadníků, kteří se chtěli oženit s jeho manželkou, obsadili jeho palác a rozhazovali jeho jmění. Hrdina se za všech okolností chová velkodušně, je chytrý, chrabrý a věrný svým přátelům a rodině.

(Slovník řecko-římské mytologie a kultury. Kráceno)

Velký králi,
když zardousíte hodnost, tento chaos
nemůže nenastat. A je to právě
neúcta k hodnosti, co vždycky krok
udělá zpět, když se to nejvíc kasá
vydrápat výš. Pohrdá generálem,
kdo stojí pod ním. Tím ten další, nižší,
a tím ten ještě nižší. Každý příčel
po vzoru toho nad sebou, jenž syt
je svého přednosty, se mění v jednu
zimnici závisti a řevnivosti.
A ta to je, co Tróju drží, ne
úpornost vlastních šlach. Ne její chrabrost
je to, čím stojí, ale naše slabost.

(**Odysseus ve hře Williama Shakespeara „Troilus a Kressida"**. Překlad E. A. Saudek)

V naší inscenaci

Odysseus, obchodník s ovocem — **Daniel Zaoral**

„Já obchoduju s ovocem. Zboží cejtím po telefonu už před východem slunce. Cejtím zboží podle importérova hlasu a poznám, že ho už dvakrát nabízel někomu jinýmu. Tak mu řeknu, aby svý zboží prodal do palírny, a on jde s cenou dolů. Pak už jen musím zelinářům namluvit, že bylo hrozně těžký sehnat na poslední chvíli takový kvalitní zboží - a udělám výbornej obchod. A večer se miluju, miluju se nejlíp ze všech mužských na světě, protože jsem importéra i zelináře napálil. Ovoce má různou chuť a různý tvar od banánu až po sladkou švestičku, nikdo by nevymyslel nic lepšího. A to všechno je ve mně, protože miluju, protože jsem udělal výbornej obchod."

Trügeplan

der Trug, (-es) - klam, podvod; das Trugbild - klam, přelud, přízrak
trügen - podvést, oklamat, ošálit
trügerisch - 1 klamný, šalebný,
2 podvodný
der Plan, es - 1 rovina, pláň,
2 mýtina, paseka,
3 zápasiště, kolbiště,
4 plán, nárys,
5 plán, osnova,
6 plán, úmysl, záměr
der Trügeplan - podvodný, klamný plán, úmysl

(Německo-český slovník)

V naší inscenaci

Trügeplan, policejní inspektor — **Miloslav Čížek**

„Abych se přiznal, madam: jsem pro pořádek. Pro morálku a pro pořádek. Ale kdyby každý soudce, který jednou - řekněme: udělá hloupost, měl svou funkci složit, běhali by zločinci nerušeně po světě a nic by jim nehrozilo. Tak je tomu v každém povolání. Na zdraví, madam. Na zdraví, Vaše Ctihodnosti. Na dobrou spolupráci ve prospěch citlivého pochopení pro omyly, pokud se nedotýkají kořenů pořádku."

Nausikaa

Dcera fajáckého krále Alkinoa a jeho manželky Aréty. Byla krásná jako bohyně, vznešená jako pravá princezna a prostá jako dívka z lidu. Ujala se ithackého krále Odyssea, když po ztroskotání na moři připlaval do ústí mírné říčky, kde právě prala se svými družkami a služkami prádlo, a dovedla ho do paláce svého otce. Král Alkinoos připravil Odysseovi slavnostní hostinu, a když se přesvědčil, že je jedním z hrdinů trojské války, štědře ho obdaroval a dal mu vystrojit loď, která ho pak dovezla do vlasti.

Podle některých pohomérských básní se Nausikaá provdala za Odysseova syna Télemacha a odjela s ním na Ithaku, kde potom žila ve stejné prostotě jako předtím v blažené zemi Fajáků.

Vznešenou prostotu princezny, která pere prádlo a hraje si se svými služkami s míčem, pochopil z novodobých básníků až Goethe; učinil ji také hrdinkou svého nedokončeného dramatu „Nausikaa" (1787). Aristokratické společnosti minulých století připadaly pro takové pojetí Nausikay Homérovy básně „příliš vulgární". Dnes se však už asi nenajde jejich čtenář, který by se neztotožnil s výrokem objevitele Tróje Schliemanna: „Nausikaá je tou postavou z Odysseie, která mě vždy nejvíc přitahovala a dojímala."

Podle antických zpráv napsal satyrskou hru „Nausikaá" v mládí Sofoklés a sám v ní prý hrál titulní úlohu. Stejnojmenné hry napsali i Eubolos a Pacuvius. Setkání Odyssea s Nausikaou se stalo vděčným námětem starověkých i novověkých malířů. Pausaniás zaznamenal, že je zobrazil mezi jiným Polygnótos. Z vázových maleb s tímto výjevem se však zachovaly jen dvě; pocházejí z počátku druhé poloviny 5. stol. n. l. a jedna je v mnichovském Antikváriu, druhá v bostonském Muzeu umění.

Přes nezájem aristokratických objednavatelů vzniklo několik pozoruhodných obrazů Odyssea s Nausikaou: jeden z nich, od P. Lastmanna z roku 1619, je v mnichovské Pinakotéce, a dva, od S. Rosy z poloviny 17. století a V. A. Serova z roku 1910, jsou v leningradské Ermitáži. „Setkání Odyssea s Nausikaou" namaloval roku 1941 také A. Procházka.

(**Vojtěch Zamarovský: Bohové a hrdinové antických bájí**)

V naší inscenaci

Nausikaa, tanečnice — **Petra Lhotská j.h.**
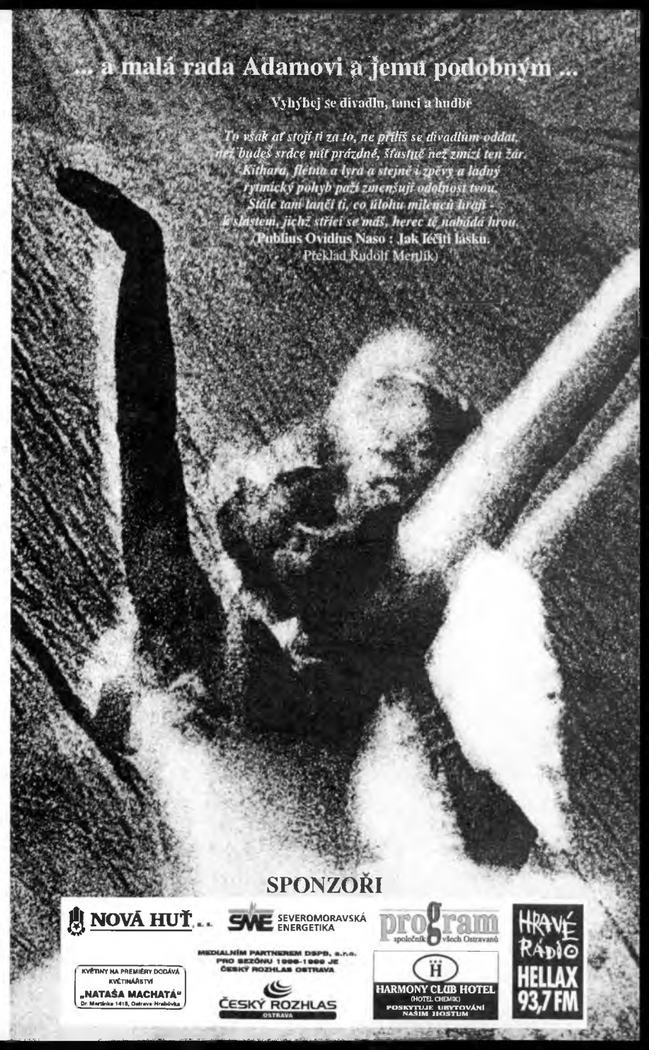
„Nejraději bych bývala odtud vtrhla do měst a přinesla lidem všechno, co se kdy na světě tančilo, všechnu krutost, všechno zatracení, všechnu touhu, trápení a svobodu, a lidi by jásali, nosili by mě na ramenou a zvedali pořád výš... Pořád jsem se přirozeně takhle nevznášela. Pak přišla špína a hádky s bytnou, plesnivá lícidla a zmačkané šaty, odporní agenti, studené sály a taky hlad. - A ta poslední ošklivá aféra. - Ale teď mě už nic nezlomí. Vím, že prorazím - a všechno ostatní zůstane epizodou."